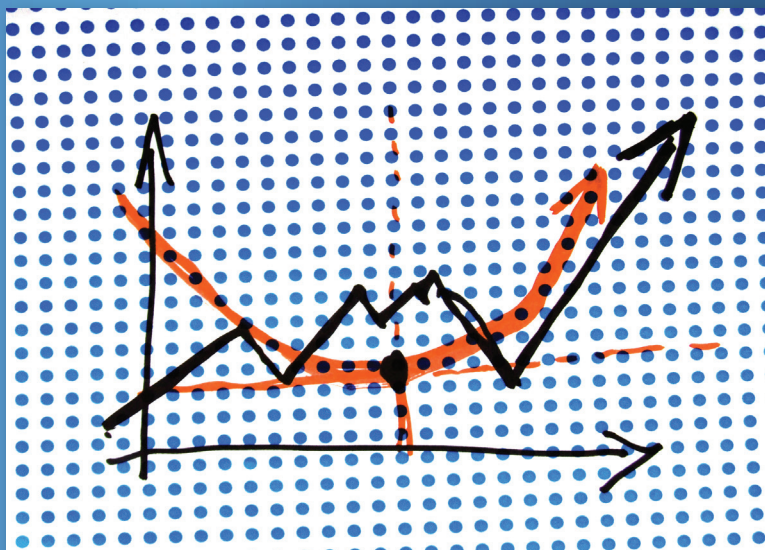

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857- 7296

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2017 YEARBOOK

ГОДИНА 9

VOLUME XI

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7296

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2017

YEARBOOK

ГОДИНА 9

VOLUME XI

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:

Проф. д-р Трајко Мицески

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Еленица Софијанова	Prof. Elenica Sofijanovska, Ph.D
Доц. д-р Емилија Митева-Кацарски	Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц. д-р Благица Колева	Blagica Koleva, Ph.D
Доц. д-р Љупчо Давчев	Ljupco Davcev, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска Danica Gavrilovska-Atanasovska
(македонски јазик) (Macedonian)

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров Slave Dimitrov
Благој Михов Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип Goce Delcev University
Економски факултет Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија 2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENT

Проф. д-р Трајко Мицески, д-р Христина Серафимовска ВЛИЈАНИЕТО НА НАТАЛИТЕТОТ ВРЗ БРОЈОТ НА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ	7
Проф. д-р Круме Николоски КЕЈНЗ И АНАЛИЗАТА НА КАМАТНАТА СТАПКА, ШТЕДЕЊЕТО И ПОТРОШУВАЧКАТА	17
Проф. д-р Круме Николоски, д-р Влатко Пачешкоски ДОХОД, ПЛАТА, ПРОФИТ И РЕНТА: НЕКОИ ВИДУВАЊА НА АДАМ СМИТ	27
Проф. д-р Круме Николоски, д-р Влатко Пачешкоски ОПФАТОТ НА ЕКОНОМИЈАТА И МОДЕЛОТ НА РИКАРДО	39
Доц. д-р Емилија Митева - Кацарски УЧЕСТВОТО НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО МЕЃУНАРОДНАТА ТРГОВИЈА: МОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИЦИ	49
Дарко Костов, проф. д-р Трајко Мицески ПРЕГОВАРАЊЕТО ВО ДЕЛОВНИТЕ АКТИВНОСТИ	61
Гонца Танева, проф. д-р Трајко Мицески СОГЛЕДУВАЊЕ НА НАСТАНАТИТЕ ПРОБЛЕМИТЕ ВО ОРГАНИЗАЦИЈАТА И ДОНЕСУВАЊЕ НА ОДЛУКИ ЗА НИВНО РЕШАВАЊЕ	79
Илија Гошев, проф. д-р Трајко Мицески ГРАДЕЊЕ НА МЕНАЏМЕНТ СТРАТЕГИЈА ВО БАНКИТЕ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО ПРОЈАВЕНИ ФИНАНСИСКИ КРИЗИ	97
Марјана Џорлева, Проф. д-р Јанка Димитрова УПРАВУВАЊЕ СО ОФ-ШОР КОМПАНИЈА И ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ПРЕДНОСТИТЕ ПРЕКУ ПРИМЕРИ ОД КАРИБИТЕ	117

ОПФАТОТ НА ЕКОНОМИЈАТА И МОДЕЛОТ НА РИКАРДО

Круме Николоски ¹, Влатко Пачешкоски ²

¹ Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
krume.nikoloski@ugd.edu.mk

² Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Апстракт

Во контекст на проучување на економската наука, збирот на поединечните креативни идеи ни ја дава сосотојбата во економијата. Економијата се развива како континуиран процес кој продолжува и денес е само по себе инспирација за многу економисти кои сакаат да ги проучуваат економските мисли, а можеби дури и да придонесат за нејзиниот понатамошен развој. Економскиот процес е вграден во општеството и е во врска со сите аспекти на културниот и економскиот живот. Севкупноста на знаењето е севкупноста на совршеното единство меѓу луѓето. Рикардовиот пристап кон политиката имал значително влијание во начинот на којшто идните економисти биле ангажирани во креирање на политиката. Ова се однесува на начинот за да се формулира добра политика, а притоа користејќи го Рикардо како модел. Имено, разбирањето на историските мисли, на економскиот систем и на економската теорија бара подигнување на свеста на социјален, историски и филозофски контекст. Затоа, целата на овој труд е пручувањето на економските мисли или конкретно на дискусијата која што се однесува за сеопфатноста на економијата и демонстрација на моделот на Рикардо.

Клучни зборови: *производство, доход, труд, инвестиции, економски раст*

SCOPE OF THE ECONOMY AND THE MODEL OF RICARDO

Krume Nikoloski ¹, Vlatko Paceskoski²

¹ Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
krume.nikoloski@ugd.edu.mk

² Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Abstract

In the context of the study of economic science, the sum of individual creative ideas gives us the situation regarding of the economy. Economy grows as a continuous process which continues today, is in itself an inspiration to many economists who want to study economic thought, and perhaps even contribute to its further development. The economic process is embedded in society and is related to all aspects of the cultural and economic life. The entirety of knowledge is the totality of perfect unity between people. Ricardo's approach to politics had a significant impact in the way future economists were engaged in policymaking. This refers on the way how to formulate good policies and thereby using Ricardo as a model. The understanding of historical thought, the economic system and the economic theory requires awareness of social, historical and philosophical context. Therefore, the purpose of this work is the study of economic thought, specifically on the discussion which refers to the comprehensiveness of the economy and a demonstration of the model of Ricardo.

Kew words: *production, income, labor, investment, economic growth*

1. Вовед

Рикардо бил многу способен теоретичар чии препораки за политиката биле независни и базирани само на чисти теоретски убедувања. Методот на Рикардо (многу апстрактен) и неговиот пристап кон политиката (независен) условно станале правец, којшто понатаму бил следен од главните економски размислувања. Но, апстрактниот метод на Рикардо и независниот пристап кон политиката не станале правец сè до 20 век, кога Џ.С.Мил и Алфред Маршал биле категорични во однос на овие прашања на страната на Смит, а не на Рикардо. Многу противници, економисти од германското историско училиште до американските институционалисти верувале дека Мил и Маршал биле премногу апстрактни и независни.

Две компоненти на Рикардизмот остануваат и денес: високоапстрактна теорија, којашто преку претпоставки ги елиминира сите разлики, така што неспорен е краен заклучок и креирање на независна политика базирана на апстрактни модели. Некои ќе го означат ова како сомнително наследство од мајсторот на теоретичарите. Други ќе расправаат дека важен дел во уметноста на економијата е способноста да се апстрахираме од реалноста и да се формулираат политички опции во една независна рамка. Прегледот на историјата на економската мисла и политика не дава јасен одговор за комплексните прашања околу степенот на апстракција и зависни анализи соодветни за да се разбере економијата и креирањето на економска политика [1].

1.2. Опфатот на економијата

Рикардо го претставува пресвртниот момент во концепцијата на основната задача на економијата. Адам Смит ја продолжил трговската грижа за силите кои го утврдуваат богатството на народите, Рикардо го одржувал мислењето дека основниот принцип на економијата е да се утврдат законите што ја регулираат распределбата на доходот помеѓу земјопоседниците, капиталистите и работниците.

Основен проблем во политичката економија е да се утврдат законите што ја регулираат оваа распределба, како што науката била подобрена од делата на Тургот, Стјуарт, Смит, Сеј, Сисмонди и други. Тие многу малку понудиле информации, што го почитуваат природниот тек на рентата, профитот и платите.

Рикардо бил преокупиран со она што сега е наречено *функционална распределба на доходот*, релативното учество во годишниот аутпут од страна на трудот, земјата и капиталот. Во современото национално сметководство, националниот доход е дефиниран како плаќање на факторите на производство како често употребуван концепт на агрегатната функција на производство на една економија. Кога современите теоретичари ја анализираат функционалната распределба на доходот, тие често го користат концептот на агрегатната функција на производство на една економија. Иако студиите за распределбата на приходот не се соодветни во конвенционалната макро-микро поделба на современата економија, тие се сметаат за дел од макроекономската теорија.

Рикардо бил заинтересиран особено за *промените* во функционалната распределба на доходот, дел од макроекономијата во неговиот систем. Тој го разгледувал овој проблем во контекст на едно општество, коешто е составено од три класи: капиталисти кои остваруваат камата и профит, земјопоседници кои добиваат рента и работници кои добиваат

плати. Со цел да се објаснат промените во добивката на капиталистите, земјопоседниците и работниците, тој сметал дека е неопходно да развие една теорија за да ги објасни профитот, каматите, рентата и платите. Како и Смит, Рикардо бил задолжен да формулира теории на микроекономско ниво (иако Рикардо се осврнал на многу други макроекономски прашања, како што се теорија за популацијата, доктрина на финансирање на платите, големината на работната сила, општото ниво на цените, како и краткорочната и долгорочната стабилност на економијата).

Поточно, неговиот интерес за силите кои предизвикуваат промена во распределбата на доходот со текот на времето го довел Рикардо да ги испита силите што предизвикуваат промени во релативните цени. Меѓутоа, тој бил првично загрижен за ефектите од промените во распределбата на доходот од стапката на капитална акумулација и стапката на економски раст. Така, спротивно од неговата намера, неговата работа имаше ефект на насочување на идните економски истражувања повеќе кон микроекономските отколку кон макроекономски прашања. Без разлика, неговото интензивно испитување на трудовата теорија за вредноста станала почетна точка за идните обиди во објаснување на создавањето на релативните цени. Од друга страна, со победата на Рикардо над Малтус во однос на макроекономската стабилност на економијата се затвори понатамошна дебата во однос на ова прашање од страна на ортодоксните теоретичари за речиси еден век [2].

1.3. Кратка демонстрација на моделот на Рикардо

Постојат три главни групи во моделот на Рикардо: капиталисти, работници и земјопоседници. Капиталистите ја изведуваат суштинската улога во економската игра, тие се произведувачи, директори и најважни актери. Тие изведуваат две суштински функции за економијата. *Прво*, тие придонесуваат за ефикасна алокација на ресурсите, бидејќи го движат капиталот кон места каде што ќе има највисоки приноси и каде што доколку преовладуваат конкуренти пазари, барањата на потрошувачите ќе се остварат по најниската можна општествена цена. *Второ*, тие преку заштеда и инвестиции иницираат економски развој.

И покрај тоа што Рикардо се задржал на теоријата за цена на трудот за да ги објасни промените во релативните цени, трудот е всушност пасивен во неговиот модел. Тој ги искористил *доктрината за финансирање на платите* и теоријата за популација на Малтус за да ги објасни *реалните плати* на трудот: реална плата = финансирање на плати/работната сила. Финансирањето на платите зависи од акумулацијата на капитал, како и од големината на работна сила управувана со принципот на Малтус

за популацијата. Доколку се зголеми финансирањето на платите како резултат на капиталната акумулација, тогаш ќе се зголемат и реалните плати на краток рок. Зголемените реални плати ќе придонесат до зголемување на населението, а оттука и на работната сила. Долгорочна рамнотежа ќе се воспостави кога работната сила ќе се зголеми доволно за да се вратат реалните плати на едно егзистенцијално ниво.

„Егзистенцијално ниво на живеење“ може да се дефинира во однос на најмалку калории што ќе го одржат поединецот и ќе дозволат нормална работа, и активности, плус приходи доволни поединецот да се облече, да живее и друго во некое минимално ниво на благосостојба. Идеите за тоа што е „егзистенција“ варираат со текот на времето и меѓу културите. На пример, Владата на САД има дефиниција за сиромаштија, којашто се користи за да суди за потребата на дадени владини програми за помош и којашто исто така ќе ги мери перформансите на економијата. Семејства чиј приход се оценил под нивото на сиромаштија во САД, би се сметал за доста добро во помалку развиените земји на светот. Доколку САД ги отвори своите граници за слободна имиграција, многу луѓе би одбрале да дојдат тука и да живеат во „сиромаштија“, затоа што ќе име биде многу подобро отколку во нивната матична земја. Егзистенцијалното ниво на платите, според Рикардо, тогаш не е објективно и непроменето ниво на благосостојба, туку компатибилно во едно одредено време и култура.

Земјопоседниците се само паразити во Рикардовиот систем. Ова појасно ќе го видиме по испитување на неговата теорија за изнајмување на земјата. За Рикардо, кривата на понудата на земјиште е совршено нееластична и општествениот опортунитетен трошок на земјата е нула. Земјопоседниците добиваат доход - рента, главно, за одржување на факторот на производство без да понудат каква било општествено корисна функција. Класичните економисти биле посебно критични за навиките на трошење на земјопоседниците. Наместо заштеда и акумулација на капиталот за да се зголеми понудата на капитални добра во економијата, земјопоседниците трошеле. Класичните економисти сметаат дека активностите на земјопоседничката класа ќе бидат штетни за растот и развојот на новото индустриско општество.

Моделот на Рикардо ја претставува следната врска помеѓу растот на богатството на народите и трите најголеми економски групи. Вкупниот аутпут, или бруто приход на економијата, се распределува на работниците, капиталистите и земјопоседниците. Дел од вкупниот аутпут, што не се искористил за плаќање на трудот, односно за неговата егзистенцијална плата и за замена на капиталните стоки потрошени во процесот на производство, може да се нарече нето приход или економски вишок.

Бруто приходот - (минимални плати + амортизација) = нето приход. Оттука, нето приходите ќе бидат составени од профити, рента и плати над егзистенцијално ниво. Во рамнотежа на долг рок, платите ќе бидат на егзистенцијално нивно и нето приходите ќе бидат еднакви на профитот и рентата. Работниците и земјосопствениците секогаш ќе го трошат целиот свој приход на потрошувачка, така што профитите се единствениот извор на штедење или акумулација на капитал. Користејќи ја својата теорија на изнајмување на земјата, Рикардо заклучил дека прераспределбата на доходот во корист на земјосопствениците се одвива во текот на времето, како што профитот се намалува, а рентите се зголемуваат со последователно намалување на стапката на економски раст [3].

Табела 1. Алатки и претпоставки на Рикардо

1. <i>Теорија на цената на трудот</i>	5. <i>Целосна вработеност</i>
2. <i>Неутрална теорија</i>	6. <i>Совршена конкуренција</i>
3. <i>Фиксни коефициенти на производство</i>	7. <i>Економски учесници</i>
4. <i>Константни приноси во производство и опаѓачки приноси во земјоделството</i>	8. <i>Малтусовата теза на населението</i>
	9. <i>Доктрина за финансирање на платите</i>

1.4. Аналитички алатки и претпоставки

Во својот обид да се справи со многу политички прашања кои произлегуваат од контроверзијата на Законот за пченка, Рикардо развива софистициран и широк модел, користејќи голем број на аналитички алатки и претпоставки. Пред да ги испитаме неговите теории, треба да се запознаеме со овие алатки и претпоставки. Како што е претставено во табелата 1 тие вклучуваат [4].

- Теорија на цената на трудот. Промените на релативните цени со текот на времето се објаснети со промена на цената на трудот измерена во часови.
- Неутрална теорија. Промената во понудата на пари може да предизвика промени и кај апсолутното ниво на цени и кај релативните цени. Рикардо, сепак, бил заинтересиран за промените во релативните цени со текот на времето, освен оние предизвикани од промените во понудата на пари, така што во неговиот модел претпоставил дека промените во понудата на пари нема да предизвика промени кај релативните цени.

- Фиксни коефициенти на производство за трудот и капиталот. Само една комбинација на инпутите- труд и капитал може да се користи за производство на даден аутпут. Три кубни јарди на нечистотијата може да се ископа во еден ден од страна на едно лице со користење на една лопата. За да се зголеми аутпутот на ден, со додавање дополнителна работна сила, мора да се додаде дополнителен капитал (лопати) во фиксен процент. Со други зборови кажано, стапката на трудот и капиталот е одредена од технологијата за секој вид на економско производство и не варира со промена на аутпутот.
- Константни приноси во производство и опаѓачки приноси во земјоделството. Кривите на понудата во производство се хоризонтални, или совршено еластични (маргиналните трошоци се константни со зголемување на аутпутот). Кривите на понудата во земјоделството се со растечки наклон (маргиналните трошоци се зголемуваат со зголемување на аутпутот).
- Целосна вработеност. Економијата има тенденција да работи автоматски со целосна вработеност на своите ресурси на долг рок.
- Совршена конкуренција. Пазарот содржи многу независни производители чии производи се хомогени и ниту еден продавач не е во можност да влијае на пазарната цена.
- Економски учесници. Индивидуите се рационални и пресметливи во нивните економски активности. Капиталистите се стремат да постигнат највисоки стапки на профит, работниците највисоки плати, а земјосопствениците највисоки ренти. Интеракцијата на таквото општество со совршено конкурентни пазари ќе доведе до еднакви профитни стапки за инвестиции со споредлив ризик, еднакво ниво на плати за работници со исти вештини и обуки, како и за заеднички нивоа на рента за земјите со истата плодност.
- Малтусовата теза на населението. Населението има тенденција да се зголемува со побрза стапка во споредба со можноста за снабдување со храна.
- Доктрина за финансирање на платите. Стапката на плата е еднаква на фондот за плати поделен со големината на работната сила.

Заклучок

Дејвид Рикардо направил значаен придонес во бројни области на економски теории, вклучувајќи методологија, теории на вредноста, меѓународна трговија, јавни финансии, опаѓачки приноси и рента. Обемот на материјалот напишан за Рикардо и неговите теории е еднаков само со оној на Смит, Маркс и Кејнз. Работата на Рикардо продолжува

да привлекува внимание, а тоа е докажано со актуелните испитувања направени од Пјеро Срафа, Семјуел Холандер, Тери Пич, Марк Блег и други. Влијанието на Рикардо за развојот на економската мисла се изразило над неговиот придонес за оваа чиста теорија. Неговиот интерес за силите кои предизвикуваат промена во распределбата на доходот со текот на времето го довел Рикардо да ги испита силите што предизвикуваат промени во релативните цени. Меѓутоа, тој бил првично загрижен за ефектите од промените во распределбата на доходот од стапката на капитална акумулација и стапката на економски раст. Така, спротивно од неговата намера, неговата работа имаше ефект на насочување на идните економски истражувања повеќе кон микроекономските отколку кон макроекономски прашања. Неговото интензивно испитување на трудовата теоријата за вредноста станала почетна точка за идните обиди во објаснување на создавањето на релативните цени. Од друга страна, со победата на Рикардо над Малтус во однос на макроекономската стабилност на економијата се затвори понатамошна дебата во однос на ова прашање од страна на ортодоксните теоретичари за речиси еден век.

Моделот на Рикардо ја претставува следната врска помеѓу растот на богатството на народите и трите најголеми економски групи. Вкупниот аутпут или бруто приход на економијата се распределува на работниците, капиталистите и земјопоседниците. Дел од вкупниот аутпут, што не се искористил за плаќање на трудот, односно за неговата егзистенцијална плата и за замена на капиталните стоки потрошени во процесот на производство, може да се нарече нето приход или економски вишок. Бруто приходот - (минимални плати + амортизација) = нето приход. Оттука, нето приходите ќе бидат составени од профити, рента и плати над егзистенцијално ниво. Во рамнотежа на долг рок, платите ќе бидат на егзистенцијално ниво и нето приходите ќе бидат еднакви на профитот и рентата. Работниците и земјосопствениците секогаш ќе го трошат целиот свој приход на потрошувачка, така што профитите се единствениот извор на штедење или акумулација на капитал.

Рикардо разви софистициран и широк модел, користејќи голем број аналитички алатки и претпоставки. Овие алатки и претпоставки вклучуваат:

- теорија на цената на трудот;
- неутрална теорија;
- фиксни коефициенти на производство за трудот и капиталот;
- константни приноси во производство и опаѓачки приноси во земјоделството;
- целосна вработеност;

- совршена конкуренција;
- економски учесници;
- Малтусовата теза на населението;
- доктрина за финансирање на платите.

Користена литература

- Nikoloski, Krume and Paceskoski, Vlatko (2016) Економската мисла на класичната и кензијанската економска школа. Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип. ISBN 978-608-244-309-6, pp. 51.
- Harry Landreth and David C. Colander.,History of Economic Thought, Houghton Mifflin Company, 2002, pp.120-121.
- Ibid.,p.121-122.
- Nikoloski, Krume and Paceskoski, Vlatko (2016) Економската мисла на класичната и кензијанската економска школа. Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип. ISBN 978-608-244-309-6, pp. 55.
- William J. Barber, A History of economic thought, published by Praeger 1968 and Penguin 1967, webpage 2002.
- Тодор Тодоров, (2002), Економски теории и економски мислители, Економски факултет – Прилеп, стр. 121.
- Nikoloski, Krume and Paceskoski, Vlatko (2016) Економската мисла на класичната и кензијанската економска школа. Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип. ISBN 978-608-244-309-6.